

AN-ANAVIY KAMQAVATLI TADBIRKORLIK UYLARINING KLASSIFIKATSIAVASI VA TURLARI

Abduraxmonov Sevinchbek Baxtiyor o'g'li
SAMDAQU 1-bosqich BvaIA magistranti, (91)-313-53-52

Annotatsiya: Ushbu maqolada an'anaviy kamqavatli tadbirkorlik uylarining tasnifi va turlari ilmiy asosda yoritilgan bo'lib, ularning rivojlanish bosqichlari, funksional imkoniyatlari va arxitektura xususiyatlari tahlil qilingan. Maqola zamonaviy shaharsozlik jarayonlarida ushbu turdagi uylarning tutgan o'рни va iqtisodiy samaradorligi bilan bog'liq jihatlarni hamda mahalliy sharoitlarda ularning qo'llanilishi amaliyotini yoritib beradi. Xususan, kamqavatli uylarning ekologik barqarorligi, mahalliy me'moriy an'analar bilan uyg'unlashuvi va yashash qulayligi kabi jihatlari alohida e'tiborga olingan. Shuningdek, maqolada an'anaviy kamqavatli tadbirkorlik uylarining innovatsion rivojlanish tendensiyalari hamda hududiy va iqtisodiy muhitga moslashuvchanligini oshirish strategiyalari bayon qilingan. Shu tariqa, maqola ushbu soha bo'yicha ilmiy-amaliy izlanishlarni rivojlantirishga hissa qo'shadi va mutaxassislar uchun muhim manba vazifasini bajaradi.

Kalit so'zlar: kamqavatli tadbirkorlik uylar, tasniflash, turlari, arxitektura xususiyatlari, shaharsozlik jarayonlari, iqtisodiy samaradorlik, mahalliy sharoit, ekologik barqarorlik, innovatsion rivojlanish, hududiy moslashuvchanlik, iqtisodiy muhit, yashash qulayligi, me'moriy an'analar, ilmiy-amaliy izlanishlar, mutaxassislar manbasi.

Аннотация: В статье дается научный обзор классификации и типов традиционных малоэтажных деловых домов, анализируются этапы их развития, функциональные возможности и архитектурные особенности. В статье освещаются роль и экономическая эффективность таких типов домов в современных градостроительных процессах, а также практика их использования в местных условиях. В частности, особое внимание уделялось таким аспектам, как экологическая устойчивость малоэтажных зданий, их соответствие местным архитектурным традициям и комфортность проживания. В статье также описываются инновационные тенденции развития и стратегии повышения адаптивности традиционных малоэтажных деловых зданий к региональной и экономической среде. Таким образом, статья вносит вклад в развитие научных и практических исследований в данной области и служит важным ресурсом для специалистов.

Ключевые слова: малоэтажные деловые дома, классификация, типы, архитектурные особенности, градостроительные процессы, экономическая эффективность, местные условия, экологическая устойчивость, инновационное развитие, территориальная гибкость, экономическая среда, комфорт проживания, архитектурные традиции, научно-практические исследования, экспертный ресурс.

Abstract: *This article provides a scientific basis for the classification and types of traditional low-rise business houses, analyzes their development stages, functional capabilities and architectural features. The article highlights the role and economic efficiency of these types of houses in modern urban development processes, as well as the practice of their use in local conditions. In particular, special attention is paid to such aspects as the environmental sustainability of low-rise houses, their compatibility with local architectural traditions and comfort of living. The article also describes the innovative development trends of traditional low-rise business houses and strategies for increasing their adaptability to the territorial and economic environment. Thus, the article contributes to the development of scientific and practical research in this area and serves as an important resource for specialists.*

Keywords: *low-rise business houses, classification, types, architectural features, urban development processes, economic efficiency, local conditions, environmental sustainability, innovative development, territorial flexibility, economic environment, living comfort, architectural traditions, scientific and practical research, expert resource.*

KIRISH

An'anaviy kamqavatli tadbirkorlik uylarining klassifikatsiyasi va turlari masalasi hozirgi davrda shaharsozlik va iqtisodiy rivojlanish jarayonlarining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ushbu uylar inson hayoti uchun qulay yashash sharoitlarini ta'minlash, tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish va turar-joy fondini rivojlantirishda alohida ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, kamqavatli uylarning afzalliklari, ularning mahalliy sharoitga moslashuvchanligi va iqtisodiy samaradorligi bilan bog'liq masalalar ilmiy jihatdan chuqur o'rganishni talab etadi.

Mamlakatimizning urbanizatsiya jarayonlari tobora jadallashib borayotgan sharoitida kamqavatli tadbirkorlik uylarining ahamiyati oshib bormoqda. Ushbu turdagi uylar, bir tomondan, shahar muhitining ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga hissa qo'shadi, ikkinchi tomondan esa, aholining turmush darajasini oshirish va qulay yashash sharoitlarini yaratishga xizmat qiladi. Shu sababli, an'anaviy kamqavatli uylarning tasnifi va turlari bilan bog'liq ilmiy izlanishlar nafaqat arxitektura va qurilish sohasi, balki iqtisodiyot, ijtimoiy rivojlanish va ekologiya bilan chambarchas bog'liqdir.

An'anaviy kamqavatli uylar o'zining tarixiy ildizlariga ega bo'lib, ularning shakllanish jarayoni turli davrlar va hududiy sharoitlarda o'ziga xos tarzda rivojlanib kelgan. Xususan, O'zbekistonning turli hududlarida kamqavatli uylar mahalliy me'moriy an'analar bilan uyg'unlashgan holda shakllangan bo'lib, ular iqlimiy sharoit, tabiiy resurslardan foydalanish imkoniyatlari hamda aholining turmush tarzi bilan uyg'unlashgan holda rivojlangan. Shu bilan birga, zamonaviy shaharsozlik konsepsiyalarida ushbu uylar innovatsion yondashuvlar va ekologik barqarorlik tamoyillari asosida yangilanmoqda.[1]

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy kamqavatli uylar asosan ikki yoki uch qavatli shaklda bo'lib, ular ko'p hollarda oilaviy tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash, mahalliy iqtisodiyotni rivojlantirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash

imkonini beradi. Ularning tuzilishida qulay yashash sharoitlari, funksional zonalash va hududiy rejalashtirish tamoyillari muhim o'rin tutadi. Shu bois, ushbu maqolada kamqavatli tadbirkorlik uylarining asosiy turlari, ularning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati, shuningdek, ekologik va funksional afzalliklari tizimli tarzda yoritiladi.

An'anaviy kamqavatli uylarning tasnifi esa ularning vazifalariga, arxitektura shakliga, hududiy xususiyatlariga va tadbirkorlik faoliyatini olib borish sharoitlariga ko'ra belgilanadi. Masalan, ayrim uylar asosan xizmat ko'rsatish faoliyati uchun mo'ljallangan bo'lsa, boshqalari ishlab chiqarish yoki turar-joy bilan integratsiyalashgan ko'rinishda bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, mahalliy sharoitlarda ushbu uylarning moslashuvchanligi va ko'p funksiyaliligi ularning ahamiyatini oshiradi.

Maqolaning ushbu kirish qismida, asosan, an'anaviy kamqavatli uylarning rivojlanish tarixiga qisqacha to'xtalib o'tiladi, ularning bugungi kundagi ahamiyati va ilmiy izlanishlar uchun dolzarbligi asoslab beriladi. Shu bilan birga, maqola asosida keyingi boblarda ushbu turdagi uylarning tasnifi va turli shakllarini tizimli tahlil qilish maqsad qilingan bo'lib, bu jarayonda ilmiy izlanishlar va amaliyotdagi yutuqlar tahlil qilinadi.

Shu o'rinda, ushbu mavzu O'zbekiston sharoitida amalga oshirilayotgan qurilish siyosati va iqtisodiy islohotlar bilan hamohang ravishda dolzarbligini yo'qotmayapti. Prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan "yashil qurilish" tamoyillari va aholiga qulay yashash sharoitlarini yaratish bo'yicha qarorlar, ushbu yo'nalishda olib borilayotgan izlanishlarni qo'llab-quvvatlab kelmoqda. Shu sababli, ushbu maqola nafaqat ilmiy tahlil vazifasini bajaradi, balki amaliyot uchun ham qimmatli ma'lumotlar manbai sifatida xizmat qiladi.[2]

Maqsad. Ushbu maqola an'anaviy kamqavatli tadbirkorlik uylarining tasnifi va turlarini tizimli ravishda o'rganishni maqsad qilib qo'yadi. Bugungi kunda aholining turmush darajasini oshirish, qulay yashash sharoitlarini yaratish va barqaror urbanizatsiya jarayonlarini rivojlantirishda kamqavatli tadbirkorlik uylarining tutgan o'rni nihoyatda muhimdir. Shu bois, maqolaning asosiy maqsadi ushbu uylarining shakllanishi, rivojlanishi va ularning amaliy ahamiyatini ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat. Jumladan, maqola ushbu uylarning tarixiy shakllanish jarayonini, funksional imkoniyatlarini, me'moriy xususiyatlarini va hududiy sharoitga moslashuvchanligini tahlil qiladi.[3]

Olimlar, jumladan, J. Gehl (2010) kamqavatli uylarning insoniylik mezonlari va ijtimoiy muhit bilan uyg'unlashishini, E. Howard (1898) esa ularning ekologik va ijtimoiy barqarorligini ta'kidlab o'tgan.[4] Shuningdek, mahalliy olimlardan M. Qodirov (2015) kamqavatli tadbirkorlik uylarining arxitektura va funksional imkoniyatlarini o'z tadqiqotlarida yoritib bergan. Ushbu maqola aynan ushbu nazariy yondashuvlarni amaliy jihatdan boyitib, O'zbekiston sharoitida kamqavatli tadbirkorlik uylarining iqtisodiy va ijtimoiy rolini ko'rsatishni maqsad qiladi.

Maqolaning yana bir muhim maqsadi – kamqavatli tadbirkorlik uylarining innovatsion rivojlanish tendensiyalarini aniqlash va ularni shaharsozlik siyosatiga integratsiya qilish yo'llarini izlashdir. Shu bilan birga, maqolada ushbu uylarning

ekologik barqarorlik, yashash qulayligi va iqtisodiy samaradorlik kabi mezonlari ilmiy asosda yoritiladi. Umuman, maqola nafaqat ilmiy-nazariy manba sifatida, balki shaharsozlik va tadbirkorlik faoliyatida ushbu uylarning istiqbolini belgilashga hissa qo'shuvchi amaliy qo'llanma vazifasini bajaradi.

Tadqiqot usuli. Ushbu maqola an'anaviy kamqavatli tadbirkorlik uylarining klassifikatsiyasi va turlari mavzusida kompleks tadqiqot yondashuvini qo'llaydi. Tadqiqotning asosiy metodologiyasi sifatida taqqoslash-tahliliy yondashuv tanlanib, mavjud ilmiy adabiyotlar, arxitektura loyihalari va urbanistik jihatlar o'rganildi. Shu bilan birga, mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy qarashlari tahlil qilindi. Jumladan, arxitektura sohasida taniqli olim A. M. Ikramovning an'anaviy uylarning madaniy kontekstga uyg'unlashuviga oid yondashuvi, shuningdek, shaharsozlik bo'yicha mutaxassis V. N. Sokolovning ekologik barqarorlik va iqtisodiy samaradorlik jihatlariga qaratilgan fikrlari muhim nazariy asos sifatida xizmat qildi.[6]

Tadqiqot davomida shuningdek, soha mutaxassisi K. Xudoyberganovning kamqavatli uylarning urbanistik rivojlanishdagi o'rni haqidagi qarashlari inobatga olindi. Maqola doirasida tarixiy hujjatlar va loyiha hujjatlari hamda joriy amaliyotdagi namunalar o'rganilib, ularning o'zaro taqqoslanishi asosida umumlashtiruvchi xulosalar chiqarildi. Mahalliy sharoitda ushbu uylarning yashash qulayligi, iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati aniqlandi.

Tadqiqot jarayonida shuningdek, so'rovnomalar va kuzatuv metodlari ham qo'llanib, amaliyotchi mutaxassislar va mahalliy aholining fikrlari tahlil qilindi. Shu asosda maqolada an'anaviy kamqavatli tadbirkorlik uylarining zamonaviy shaharsozlikka qo'shgan hissasi va ularning arxitekturaviy o'ziga xosliklari haqida chuqur ilmiy natijalar shakllantirildi. Shu bilan birga, maqola ushbu mavzuni yanada rivojlantirish va nazariy hamda amaliy izlanishlarga yangi yo'nalishlar ochishga xizmat qiladi.[7]

Natija. Ushbu tadqiqotda an'anaviy kamqavatli tadbirkorlik uylarining klassifikatsiyasi va turlari chuqur tahlil qilinib, ularning zamonaviy shaharsozlikdagi o'rni, iqtisodiy samaradorligi va ekologik barqarorligi baholandi. Tadqiqot natijalari quyidagi asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi:

1. Klassifikatsiya va turlar: Kamqavatli tadbirkorlik uylarining asosiy turlari quyidagicha tasniflandi:

Uy turi	Qavatlar soni	Asosiy xususiyatlar
An'anaviy savdo uylari	1-2	Mahalliy bozorlarga yaqin, kichik savdo maydonchalari
Ofis-ma'muriy binolar	2-3	Kichik biznes ofislari uchun mo'ljallangan
Aralash foydalanish uylari	2-4	Pastki qavatda savdo, yuqori qavatlarda yashash

2. Iqtisodiy samaradorlik: Kamqavatli uylar qurilishi yuqori qavatli binolarga nisbatan kamroq investitsiya talab qiladi. Bu ularni kichik va o'rta biznes subyektlari uchun maqbul qiladi.[8]

3. Ekologik barqarorlik: Kamqavatli uylar atrof-muhitga kamroq ta'sir ko'rsatadi. Ularning qurilishi va ekspluatatsiyasi davomida energiya sarfi past bo'lib, yashil hududlar bilan uyg'unlashadi.

4. Arxitektura va madaniy uyg'unlik: An'anaviy kamqavatli uylar mahalliy arxitektura uslublariga mos keladi. Ular mahalliy me'moriy an'analarni saqlab qolish va rivojlantirishga xizmat qiladi.

5. Innovatsion yondashuvlar: Zamonaviy texnologiyalarni qo'llash orqali kamqavatli uylarning funksional imkoniyatlari kengaymoqda. Masalan, energiya tejamkor materiallar va aqlli uy tizimlari integratsiyasi orqali ularning samaradorligi oshirilmoqda.

6. Hududiy moslashuvchanlik: Kamqavatli uylar turli hududiy sharoitlarga moslashuvchan bo'lib, ular shahar markazlarida ham, chekka hududlarda ham samarali foydalanilishi mumkin.[9]

Yuqoridagi natijalar asosida, an'anaviy kamqavatli tadbirkorlik uylarining shaharsozlikda muhim o'rin tutishi, ularning iqtisodiy va ekologik afzalliklari, shuningdek, madaniy merosni saqlashdagi roli tasdiqlandi. Bu uylar zamonaviy shahar rivojlanishida barqarorlik va innovatsiyani ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa

Ushbu maqolada an'anaviy kamqavatli tadbirkorlik uylarining klassifikatsiyasi va turlari bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotlar natijasida bir nechta muhim ilmiy-amaliy xulosalar shakllandi. Birinchidan, kamqavatli uylar zamonaviy shaharsozlikda muhim rol o'ynab, ularning asosiy turlari an'anaviy savdo uylari, ofis-ma'muriy binolar va aralash foydalanishga mo'ljallangan binolar shaklida tasniflanganligi aniqlandi. Tadqiqot natijalari ushbu uy turlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishda o'ziga xos o'rin tutishini ko'rsatdi. Shu bilan birga, ularning kam xarajatli investitsiyalarni talab qilishi va kichik biznes subyektlari uchun samarali yechim sifatida xizmat qilishi, ularning barqaror rivojlanishdagi ahamiyatini yanada oshirmoqda.

Jadval ko'rinishidagi tahlil natijalariga ko'ra, an'anaviy savdo uylari bir yoki ikki qavatli bo'lib, ko'pincha bozorlarga yaqin joylashgan va kichik tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlaydi. Ofis-ma'muriy binolar esa ikki-uch qavatli bo'lib, ular zamonaviy ofis maydonlari sifatida xizmat qiladi. Aralash foydalanish binolari esa turli ehtiyojlarga xizmat qilib, pastki qavatlarda savdo faoliyati, yuqori qavatlarda esa yashash uchun mo'ljallangan imkoniyatlarni taqdim etadi. Ushbu turlar iqtisodiy samaradorlik, qulay yashash sharoitlari va madaniy muhitning uyg'unligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Olimlarning qarashlariga ko'ra, jumladan, urbanistika bo'yicha olimlarning o'z tadqiqotlarida ushbu uy turlarining mahalliy sharoitga moslashuvchanligi va ekologik barqarorligi bo'yicha salmoqli fikrlar bildirgan. Ularning tahlillariga ko'ra, kamqavatli tadbirkorlik uylarining energiya samaradorligini oshirish, yashil zonalar bilan uyg'unlashuvini ta'minlash va zamonaviy texnologiyalarni integratsiya qilish barqaror rivojlanishning asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Innovatsion rivojlanish jihatlariga kelsak, energiya tejamkor materiallardan foydalanish va aqlli uy texnologiyalarini qo'llash orqali bu turdagi uylarning funksional imkoniyatlari oshirilmoqda. Shu bilan birga, ekologik barqarorlik jihatidan qaralganda, kamqavatli uylar tabiiy landshaft va yashil hududlar bilan uyg'unlashib, shahar muhitini

sog'lomlashtirishga xizmat qilmoqda. Bu esa, o'z navbatida, urbanizatsiya jarayonida aholining turmush sifatini oshirishga olib keladi.

Hududiy moslashuvchanlik nuqtai nazaridan, kamqavatli tadbirkorlik uylarining qurilishida shahar markazlari bilan bir qatorda chekka hududlarda ham samarali qo'llanish imkoniyati ularning universal ahamiyatini yanada mustahkamlab beradi. Shu bois, ushbu uylar nafaqat iqtisodiy samaradorlik, balki madaniy merosning saqlanishiga ham hissa qo'shadi.

Yakuniy natijalarga ko'ra, an'anaviy kamqavatli tadbirkorlik uylarining klassifikatsiyasi va turlari bo'yicha amalga oshirilgan tadqiqotlar shaharsozlik siyosatida ularni rivojlantirish bo'yicha yangi strategiyalar ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Xususan, mahalliy sharoit va hududiy resurslarga asoslanib, ushbu uylarni yangicha yondashuvlar bilan rivojlantirish va tadbirkorlik muhitini yaxshilash mumkinligi ilmiy jihatdan asoslandi.

Umumiy qilib aytganda, ushbu maqola an'anaviy kamqavatli tadbirkorlik uylarining nafaqat arxitektura va iqtisodiy samaradorlik jihatlarini, balki ularning ekologik barqarorligi, innovatsion rivojlanishi va madaniy muhitdagi roli bilan ham alohida ahamiyatga ega ekanligini ta'kidladi. Shu tariqa, ushbu tadqiqot sohaga oid ilmiy izlanishlarni rivojlantirishga va amaliy faoliyatni takomillashtirishga xizmat qiladigan muhim manba bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Muzaffarjon o'g'li, M. M. (2024). NOAN'ANAVIY BINOLARNING KONSTRUKTIV TIZIMLARI. *Miasto Przyszłości*, 49, 631-633.
2. G'ulomov, D., Sultonjon o'g'li, N. A., O'rmonjonovich, A. A., Muzaffarjon o'g'li, M. M., & Ravshanbek o'g'li, R. R. (2024). KO 'P QAVATLI BINOLARNING KONSTRUKTIV TIZIMLARI. *Gospodarka i Innowacje.*, 52, 210-218.
3. Latipovich, T. A. (2025). BINOLARNING ASOSIY ELEMENTLARI QUYIDAGILAR. *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI*, 1(4), 109-114.
4. Reyimbaev, S. S. (2025). Renovation of historical city centers, districts (quarters), streets, squares. *Строительство и образование*, 4(2), 166-171.
5. Gorbachevskaya, E. Y. (2020, June). Low-rise housing—a new tool for the development of the rental real estate market. In *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering* (Vol. 880, No. 1, p. 012117). IOP Publishing.
6. Makatora, D., Kubanov, R., & Yashchenko, O. (2024). Marketing strategy for constructing and promoting low-rise buildings. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, 328(2), 88-94.
7. Sternik, S. G., Gareev, I. F., & Khafizov, A. F. (2021). Introduction Of Digital Technologies In Quality Control Processes Of Low-Rise Construction. *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences*.

8. Saidovna, Q. N. (2024). O 'ZBEKISTONDA BARQAROR IQTISODIY RIVOJLANISHNING MOHIYATI. Theory and Analytical Aspects of Recent Research, 3(26), 41-50.

9. Normatova, N. A., Jumanazarova, Z. K. Q., & Turaqulova, M. I. (2023). Xom g'isht bilan to'ldirilgan kam qavatli temirbeton sinchli turar-joy binolarini loyihalash. Science and Education, 4(4), 421-428.